

the form of government, political arrangements, etc.). The main problems of the influence growth of civil society are overestimated hopes that civil society can solve all problems, as well as the degree of readiness of the power elite and society for mutually beneficial forms of cooperation (within the framework of the various civil society institutions created).

Keywords: power elites, society, civilizational social development, civil society, mass communication, social networks, information and communication technologies, information processes, social spheres, indicators of civil society development.

Капустін С.

СВІТГЛЯДНО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДГРУНТЯ ГРОМАДЯНСЬКО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

У статті стверджується, що дійсний, а не уявний патріотизм формується тільки на твердій світоглядно-методологічній основі, опираючись на яку особистість приймає рішення свідомо, переконано. Таку основу для особистості формує система освіти. Здобуваючи знання, компетенції та цінності, особистість формує в собі впевненість у правильному розумінні світу, а відтак може приймати рішення, за яке цілком свідомо несе відповідальність. У контексті патріотичного виховання головними сегментами знання є знання філософські, історичні та політичні: про людину і суспільство, колектив і державу, внутрішню і зовнішню політику, історію і культуру. Їх укоріненість у навчальний процес, особливо при підготовці педагогічних кадрів, має бути безапеляційною.

Ключові поняття: людина, культура, освіта, виховання, світогляд.

Постановка проблеми. Перед тим, як безпосередньо звернутися до концептуально-теоретичного аналізу різноманітних форм, методів і технологій громадянсько-політичного виховання, виокремимо, які світоглядні завдання перед ним ставляться і які функції воно виконує як ефективний засіб формування цілісного світогляду учнівської молоді. Найважливішою метою цього сегменту виховної діяльності в навчальних закладах є формування у дітей і молодих людей компетентності до раціонального та критичного ставлення до навколишньої соціальної дійсності. Сформувавши таке ставлення, можна інноваційно-гуманістичними виховними засобами прищеплювати учням цінності демократизму, поваги до прав людини, миролюбства, толерантності, поваги до традицій і законів того чи

іншого суспільства. «Функції громадянського виховання реалізуються в цілісному педагогічному процесі з урахуванням вікових можливостей і особливостей дітей. У сучасному світі вся атмосфера громадського і особистого життя людей насичена політичною інформацією, суперечливими установками, оцінками, ціннісними орієнтаціями. Діти будь-якого віку, живучи і діючи в тій атмосфері, не ізольовані від політичних впливів і дій. Політична ідеологія заломлюється в їхній свідомості під впливом дорослих. Це вимагає від педагогів і батьків бути озброєними знаннями особливостей дитячого сприйняття політичної інформації, свідомості і осмислення фактів і подій. Результатом громадянського виховання є такі прояви учнів: 1) дотримання законодавства, відповідальність, вміння користуватися особистими свободами; 2) прихильність до системи демократичних і цивільних цінностей, ґрунтована на розумі, почуттях і досвіді особи; 3) керівництво універсальними людськими принципами при зіткненні різних переконань щодо норм моралі і життєвих цінностей. Головний результат громадянського виховання – це те, що воно формує: повагу до людей, терпимість до протилежної точки зору, вчить правилам громадської полеміки. Тим самим воно сприяє цивілізованому діалогу в суспільстві, а також дає кожному громадянину можливість брати участь в обговоренні та виробленні важливих для суспільства рішень» [1, 48].

Такі світоглядні завдання громадянсько-патріотичного виховання можуть реалізовуватися виключно компетентнісно-педагогічним шляхом. Діти і молоді люди мають не просто отримувати інформацію про те, що таке громадянськість та демократія, соціальні процеси та інститути, права і обов'язки, але вчитися застосовувати свої знання і вміння на практиці. При цьому така практика має бути орієнтована на гармонійне поєднання особистісних прав і прагнень із бажанням нести благо соціуму, користь власній громаді, країні, державі. Тільки виховавши критичну кількість громадян, що будуть компетентнісно реалізовувати в рамках власних життєтворчих стратегій ідеали громадянськості та демократизму, Україна матиме історичний шанс стати дійсно європейською державою, конкурентоспроможною в усіх вимірах: соціальному, культурному, політичному, економічному, інноваційно-прогресивному.

Для підвищення світоглядно-ціннісної ефективності громадянського виховання в школі, з нашої точки зору, для початку необхідно розробити і ввести в старших класах відповідний окремий курс, що допоможе підліткам впорядковувати на особистісно-світоглядному рівні той масив фрагментарної та стихійної інформації

про соціум, що надходить із зовнішнього середовища (від батьків і знайомих, друзів і однокласників, ЗМІ та Інтернету тощо). Під професійним педагогічним керівництвом учні зможуть формувати компетентність до впорядкування, раціоналізації та критичного ставлення до такої інформації. «Перший шлях здійснення громадянської освіти є запровадження спеціальних навчальних курсів. Можна ввести такий курс у старшій школі. Впровадження курсу саме для цієї вікової категорії має суттєві переваги. По-перше, вивчення курсу в цьому випадку може спиратись на ті знання та навички у царині громадянознавства, яких учні набувають раніше, під час вивчення громадянознавчих «модулів» на інших предметах. Відтак курс виконує узагальнюючі завдання. Крім того, впровадження зазначеного предмета в старшій школі відповідає віковим особливостям та інтересам старшокласників. Другий шлях – це впровадження змісту громадянської освіти до існуючих шкільних предметів. Найпридатніші для цього такі навчальні предмети інваріантної частини навчального плану, як історія, основи правознавства, література. Предмети соціально-гуманітарного циклу формують базовий комплекс громадянських умінь і навичок, систему демократичних пріоритетів і цінностей особистості. Ці предмети дають учням знання щодо теоретичних засад демократії» [2, 339]. Іншим словами, навчальний компонент процесу громадянсько-патріотичного виховання в українській школі має бути значно розширеним і впорядкованим на основі компетентнісного підходу.

На сьогодні маємо констатувати недостатній рівень навчального забезпечення процесу формування у дітей і молоді громадянської і політичної культури і свідомості. Матеріали, що подаються в рамках різних дисциплін і курсів, не інтегровані в єдину систему виховання ідеалів демократизму та громадянськості. Вітчизняній школі сьогодні нагально необхідна цілісна парадигма та концептуальна програма громадянського навчання та виховання, що охоплювала б весь навчальний шлях від перших до останніх класів, а також продовжувалася в рамках позанавчальної діяльності школярів.

Особливе місце у формуванні світоглядного комплексу громадянських цінностей, ідеалів та пріоритетів мають відігравати саме позаурочні навчально-виховні форми, що дозволяють дітям та молоді в менш формальній та більш зацікавленій атмосфері засвоювати основні знання про те, як влаштований соціум і держава, які права і обов'язки має кожен громадянин, які загальнолюдські цінності повинні дотримуватися в рамках власної поведінки тощо. Вчителі також мають можливість у межах позанавчальної діяльності

проявити педагогічно-компетентнісну творчість, розробляючи різноманітні навчальні та виховні форми взаємодії в учнівському колективі (читання, дискусії, конференції, обговорення актуальних подій і т.д.) Наприклад, «центральне місце у межах змістового компонента може належати позакласним формам роботи, зокрема, факультативові «Ми – громадяни України» та гуртку «Громадянин». У змісті навчального процесу також може передбачатися комплекс індивідуальних, групових та колективних форм роботи щодо формування громадянських цінностей – інформування, доповіді, лекції, тематичні стенди, виставки (репродуктивний рівень); круглі столи, зустрічі, мистецькі свята, уроки-екскурсії (конструктивний рівень); уроки-конференції, проектування ситуацій, творчі конкурси (пошуковий рівень)» [3, 14].

Вибір форм позаурочної роботи, спрямованої на виховання громадянсько-патріотичних світоглядних компетенцій у дітей і молоді, є відповідальністю конкретних педагогів, що займаються даним сегментом навчально-виховної діяльності в певному навчальному закладі. Водночас, така робота і її форми мають спрямовуватися і на загальні концептуально-парадигмальні цілі, що мають визначитися освітянською спільнотою на загальнонаціональному рівні. Ще раз підкреслимо необхідність розробки загальнонаціональної концептуальної програми громадянсько-патріотичного виховання учнівської молоді, яка б враховувала в своїй структурі специфіку новітніх інноваційно-гуманістичних форм виховання та особливості впровадження у вітчизняній школі компетентнісного підходу.

Таким чином, актуалізуючи необхідність впровадження в школі курсів (циклів, лекцій, уроків, позаурочних факультативів), маємо підкреслити необхідність створення в кожному навчальному закладі цілісного, інтегративного, компетентнісного простору громадянсько-патріотичного навчання і виховання. Повноцінними суб'єктами цього простору мають виступати учні, батьки, вчителі, вихователі, організаційний персонал, представники місцевої громади. Створюючи та розвиваючи такий громадянсько-культурний простір конкретного навчального закладу важливо пам'ятати, що «виховання особистості громадянина є цілісною системою, яка поєднує навчальну та позакласну виховну роботу.

Громадянське виховання школярів передбачає наскрізну інтеграцію певних його аспектів у предмети шкільного освітнього компоненту, наповнення програм роботи гуртків різноманітною тематикою, спрямованою на підсилення громадянської орієнтації їхнього змісту. Ефективними у громадянському вихованні є уроки

громадянськості, курс «Знай свої права, дитино. Азбука маленького громадянина», програма «Я – громадянин України» тощо. Їх виховний потенціал полягає у поглибленні знань, що сприяють розвитку понятійного компонента громадянськості, створенні передумов для усвідомленого сприйняття і засвоєння школярами морально-правових норм, формуванні активної громадянської позиції учнів, усвідомленні ними свого громадянського обов'язку» [4, 17]. При виконанні таких навчально-виховних завдань необхідно враховувати вікову та особистісно-індивідуальну специфіку кожного учня. Саме для цього в нашій освітній системі і мають впроваджуватися інноваційно-гуманістичні технології та компетентнісний підхід. Якщо учень буде бачити, що на його думку, потреби та мотиваційні запити звертається увага, для нього це буде додатковим стимулом відповідальніше ставитися до власних вчинків, а також поважати думку інших. Це, в свою чергу, є важливими громадянськими якостями, які й необхідно виховувати у вітчизняної молоді.

Пізнавальні форми виховання (лекції, виступи, тематичні уроки тощо) особливого значення набувають в патріотичному вихованні, адже саме в такій формі найлегше донести до дітей і молоді цікаву та корисну інформацію про історію, культуру, побут, традиції громадянської поведінки рідного народу. Вчителю лише необхідно вибудовувати матеріал, що подається, таким чином, щоб кожен учень знаходив в ньому важливі для себе моменти, починав власну проблемно-пошукову діяльність, пов'язану з тим чи іншим аспектом життєдіяльності рідного краю, громади, регіону, країни. «З метою дії на когнітивний компонент громадянськості варто використовувати такий метод, як розповідь учителя про походження українців, їхньої мови, історію українського народу, його матеріальну і духовну культуру. Як додатковий матеріал застосовувати відомості біографічного характеру про громадянськість історичних постатей українського народу: полководців, учених, митців.

Особливої ваги слід надавати використанню місцевого краєзнавчого матеріалу, акцентуючи увагу на знаменитих постатях. П'ятихвилинки поезії можуть практикуватися на уроках читання. Вірші про Батьківщину, рідну мову у виконанні учителя чи дітей створюють емоційну атмосферу» [5, 12]. Поєднання когнітивних та емоційних компонентів дуже ефективно в аспекті входження пропонованого матеріалу громадянсько-патріотичного спрямування у феноменологічну та аксіологічну структуру особистісного світогляду кожного учня. Саме завдяки таким знансво-емоційним поєднанням громадянське та патріотичне виховання отримує значний потенціал

перетворення на серцевину процесу формування цілісного світогляду учнів.

Нарешті, говорячи про когнітивно-пізнавальний компонент громадянсько-патріотичного виховання, необхідно підкреслити, що він буде ефективним лише в тому випадку, коли в конкретному навчальному закладі буде створено дійсно демократичне, гуманістичне і толерантне комунікативне середовище, спрямоване на інтеграцію різноманітних точок зору, взаєморозуміння та взаємоповагу. Як підкреслює українська дослідниця цієї проблематики О. В. Стребна, «здійснення громадянського виховання учнів реалізуються шляхом: створення загальної демократичної атмосфери у шкільному та класному колективі; володіння вчителями гуманно спрямованими методами взаємодії з вихованцями, суб'єктивним підходом у навчально-виховному процесі; створення умов для розвитку в учнях почуття власної гідності, відповідальності, здатності до самовизначення й самореалізації; залучення до навчально-виховного процесу консультаційних і корекційних можливостей, ресурсу шкільної психологічної служби; заохочення й залучення молодших школярів до розв'язання нагальних проблем, що стосуються життєдіяльності класу, школи; організації учнівської співпраці з громадськими організаціями, громадами мікрорайонів; упровадження в навчально-виховний процес факультативів із громадянською спрямованістю; проведення культурно-просвітницьких заходів для батьків із метою поширення методів і форм сімейного виховання» [6, 8]. Отже, існує значна кількість ефективних засобів громадянського навчання і виховання, що дозволяють підвищувати громадянсько-політичну культуру і свідомість учнівської молоді. Завдання кожного педагогічного колективу полягає в тому, щоб використовувати ці засоби в комплексній, системній формі, створюючи єдиний культурно-громадянський простір навчально-виховного закладу. Особливу роль у такому просторі мають відігравати практикуми з громадянського виховання особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Михайличенко О. В. Теоретичні основи громадянського виховання // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Збірник наукових праць. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2013. – Випуск 47. – С. 46-49.
2. Ліхневська Т. А. Шляхи та методи громадянського виховання американської молоді // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія:

- Педагогіка і психологія: Збірник наукових праць. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2012. – Випуск 36 – С. 338-342.
3. *Корінна Л. В.* Формування громадянських цінностей старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. Спеціальність: 13.00.07 – теорія і методика виховання. – К., 2005. – 21 с.
 4. *Момотюк Л. Б.* Громадянське виховання молодших школярів. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. Спеціальність: 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Луганськ, 2007. – 23 с.
 5. *Волошин П. М.* Виховання громадянськості молодших школярів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. Спеціальність 13.00.07 – теорія і методика виховання. – К., 2010. – 23 с.
 6. *Стребна О. В.* Підготовка вчителів початкових класів у післядипломній освіті до громадянського виховання учнів у позаурочній діяльності. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. Спеціальність: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Чернівці, 2011. – с.

Капустин С. Мировоззренческая и методологическая основа гражданско-патриотического воспитания молодежи.

В статье утверждается, что действительный, а не мнимый патриотизм формируется только на твердой мировоззренческой и методологической основе, опираясь на которую личность принимает решение сознательно, убежденно. Такую основу для личности формирует система образования. Приобретая знания, компетенции и ценности, личность формирует в себе уверенность в правильном понимании мира, а следовательно, может принимать решение, за которое вполне сознательно несет ответственность. В контексте патриотического воспитания главными сегментами знания есть знания философские, исторические и политические: о человеке и обществе, коллективе и государстве, о внутренней и внешней политике, истории и культуре. Их внедрение в учебный процесс, особенно при подготовке педагогических кадров, должно быть безапелляционным.

Ключевые слова: человек, культура, образование, воспитание, мировоззрение.

Kapustin S. World-outlook-methodological basis of civil-patriotic education of youth.

It is argued that real, not imaginary patriotism is formed only on a firm ideological-methodological basis, relying on which the individual makes a decision consciously, with conviction; such a basis for the personality is formed by the

education system; acquiring knowledge, competence and values, the person forms in himself the confidence in the correct understanding of the world, and consequently – can make a decision for which he is consciously responsible; in the context of patriotic education, the main segments of knowledge are philosophical, historical and political knowledge about man and society, the collective and the state, domestic and foreign policy, history and culture; their entrenchment in the educational process, especially in the training of pedagogical personnel, should be categorical.

Key words: man, culture, education, upbringing, worldview.